

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ МІСЬКОЇ ФЛОРИ

Ворцєпньова М.С.

Полтавський державний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Місто по праву називають колискою цивілізації. У міст, як і у людей, своя доля, своя біографія. В одні історичні епохи вони досягали найвищого розквіту, в інші — занепадали. Незважаючи на складні екологічні умови, в яких знаходяться сучасні міста, їх притягуюча сила збереглася і сьогодні, бо кількість міського населення поступово збільшується.

Урбанізація (від латинського слова *urbanus* — міський) є процес об'єктивний, який поряд з позитивними рисами і властивостями породив безліч соціально-економічних проблем і цілий комплекс екологічних, які в наш час погрожують в багатьох випадках не тільки здоров'ю, а й самому існуванню міського населення. Це і чистота повітря та води, шумове та інші забруднення середовища, характер мікроклімату, естетичний дискомфорт і багато іншого. Якщо карта міста вміщає всі позитивні характеристики, ми маємо справу з містом із здоровим середовищем, з містом, що має майбутнє. Якщо ж переважають негативні характеристики, йому погрожує екологічна криза, воно приречене. Ці питання обговорюються на різних рівнях багатьма вченими і практиками, вони відображені в програмі ООН „Людина і біосфера” [1].

Урбанізація, що особливо активізувалася останнім часом, набула глобального значення, викликаючи деградацію природного біогеоценотичного покриву, зменшення біологічного різноманіття, забруднення повітря, ґрунту та води і, як наслідок, погіршення соціально-економічних, екологічних, медико-біологічних, психологічних та інших аспектів життя людини [2].

Флора будь-якої місцевості представлена видами, які сформувалися у даному районі в процесі еволюції — **автохтонні види** та видами, які потрапили у цей район з інших областей Земної кулі — **аллохтонні види**. Якщо „чужі” види з'явилися на даній території недавно, їх називають **адвентивними**. Рослини переселяються в інші регіони як за допомогою природних „агентів” — вітру, води, тварин тощо, так і за допомогою господарської діяльності людини. Види, які розповсюджує людина, називаються **антропоморфними**.

Навіть не спеціалісту часто кидається в очі той факт, що в містах переважають види рослин немісцевого походження. Це і зрозуміло: ще при заснуванні міста аборигенна рослинність витісняється, знищується, „виганяється” з його території. Це відбувається внаслідок вирубування лісів, розчистки площі, переміщення ґрунтів, штучного покриття земельних ділянок асфальтом, бруківкою та ін. Крім того, умови в міських агломераціях різко відрізняються від тих, що там були і від сусідніх місцевостей. Тому повернутися назад рослинам із сусідніх територій надто важко. Адвентивні ж види вливаються у міста широким потоком, оскільки саме тут пересікаються шляхи **анемохорного** розповсюдження рослин. Які головні фактори діяльності людини сприяють такому переміщенню? [1].

Велике значення мала в минулому і має зараз торгівля. По різних торговельних шляхах людина на великій відстані перевозила вантажі, і саме по них разом із вантажами та транспортом несвідомо переправлялися через різні географічні широти і бар'єри діаспори рослин.

З появою залізничного транспорту протягом тисяч і десятків тисяч кілометрів уздовж залізничного полотна виникали своєрідні смуги „залізничної“ флори, у результаті розсіювання завезених діаспор, які проростали і знаходили сприятливі умови для розвитку.

Великі водні простори — моря, океани — завжди були досить міцним бар'єром для розповсюдження різних організмів. Але з виникненням морського та океанічного флоту діаспори стали дуже легко долати величезні відстані між материками, на яких безумовно знаходили аналогічні кліматичні умови. Так сформувався інтенсивний обмін флорою між Європою та Північною Америкою. У результаті переміщення на великі відстані мас людей і транспорту під час воєн дуже швидко переміщалися і рослини.

Але адвентивні види з'являються на певній території не тільки поза бажанням людини. Велике значення у формуванні рослинності міст відіграє свідомо діяльність людини з інтродукції та акліматизації нових рослин, завезених з інших областей Земної кулі.

Є ще рослини — утікачі з культури. Це ті види, які були акліматизовані, а потім проникли у склад природної флори нового для них району і почали розмножуватися без допомоги людини.

Наскільки велика різноманітність рослинного світу міст? Повні списки міської флори деяких міст нараховують сотні видів: у Казані — 914, у Познані — 551, у Бірмінгемі — 547, у Дусбурзі — 252 тільки уздовж доріг [1]. У 80-х р. XX ст. досить активного розвитку урбанофлористика набула і у Східній Європі, зокрема в Росії, завдяки теоретичним та методичним підходам, запропонованих М. Ільмінських (1990, 1994). Під впливом ідей польських та німецьких, а також російських дослідників урбанофлористичні дослідження в Україні були ініційовані Р. Бурдюю (1982, 1990, 1991) і реалізувалися як спеціальне дослідження у Херсоні (Мойсієнко, 1999) та Миколаєві (Мельник, 2001).

Згодом розпочалося вивчення флори інших міст країни, наприклад, Донецька, Луганська, Маріуполя, Слав'янська, (Burda, 1997); Ужгорода (Комендар та ін., 1986; Проторова, Shevera, 2002; Протопопова, Шевера, 2003), Кривого Рога (Кучеревський, Шоль, 2003), Кременчука (Некрасенко, 2003), Кам'янця-Подільського (Кагало та ін., 2004), де представлені флористичні списки [2].

Так, урбанофлора Донецька складає 685 видів, Маріуполя — 921 вид, Херсона — 964 види, Миколаєва — 909 видів, Ужгорода — 789 видів, Кривого Рогу — 1009 видів, Кам'янця-Подільського — 1069 видів, Нетішина — 708 видів. Урбанофлора міста Полтави на сьогодні нараховує приблизно 600 видів. Синантропна фракція складає від 52.1 до 68.6% від загальної кількості видів урбанофлори України. Адвентивна фракція складає від 25.9 до 28.4% від загальної кількості видів урбанофлори України [2].

Яке співвідношення у міській флорі між інтродуцентами та видами місцевої флори? Загальної картини тут немає. В одних випадках міська флора помітно бідніша місцевої, в інших — навпаки. Ті види, які нормальні існують у природному рослинному покриві даної місцевості, але охоче переходять на антропогенні місцезростання, називаються **апофітами**. Число останніх значне у молодих містах, де умови ще не дуже змінилися. Із зростанням урбанізації їх доля зменшується і вони поступаються місцем більш витривалим і часто більш агресивним **антропофітам**.

Різні види рослин поселяються в різних зонах міста та в різних екотопах, причому з певними закономірностями. Найменше видів у центрі міста. Вони непогано переносять міські умови, в тому числі і промислові забруднення. Від центра до околиць міста число видів рослин зростає. Особливо багата флора околиць; вона часто багатша видами, ніж зональна, бо тут збільшується і склад генофонду, і число місцемешкань, у тому числі і **ЕКОТОНІВ** — граничних зон між різними екосистемами. На околицях багато „урбанобобних” видів — мешканців природних фітоценозів, не здатних існувати у міських умовах [1].

На відміну від природної, флора міст дуже динамічна. Вона часто змінюється за короткі проміжки часу в залежності від розвитку міста. На прикладі міських флор добре помітні такі прояви синантропізму, як заміна вузькорозповсюджених видів космополітами, заміна стенопотпними еврїтопними, вологолюбивих — ксерофільними. Взагалі процес синантропізації у глобальному масштабі веде до зменшення різноманїтності флори, до вирівнювання географїчних, екологїчних та історичних відмінностей.

Лїтература

1. Чайка В.Є. Урбоекологїя. — Вїнниця, 1999. — 368 с.
2. Шевера М.В. Урбанофлористика в Україні: сучасний стан та перспективи дослїдження // Матерїали Всеукраїнської наукової конференції „Синантропізація рослинного покриву України”. — Переяслав-Хмельницький, 2006. — С. 123–126.

ЕПІГЕЙНІ МОХОПОДІБНІ БОРІВСЬКОГО ЛїСНИЦТВА (ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСТЬ) ТА ЇХ ЕКОЛОГО-ЦЕНОТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

*Гапон С.В., Ващенко Л.Б.
Полтавський державний педагогїчний університет іменї В.Г. Короленка*

Борївське лїсництво розмїщене в околицях с. Милорадове Котельвського району Полтавської області на лївому березї р. Ворскли, її пїщанїй терасї. Тут поширенї масиви соснових та дубово-соснових лїсїв, основними лїсоутворюючими породами яких є *Pinus sylvestris* L. *Quercus robur* L. та подекуди *Betula verrucosa* Ehrh. та *Populus tremula* L. Вони багатї на рїдкїсні та зникаючі вищі судинні рослини, мїстять ряд цїкавих бореальних елементїв, якї рухаються по долині рїчки з пївночї. На території лїсництва розмїщенї: заказники — Борївський та Приворсклянський, заповїднї урочища — Малий та Великий лимани.

Згїдно геоботанїчного районування, дана територїя належить до Дикансько-Котельвївського (Ворсклянського) геоботанїчного району кленово-липово-дубових і частково грабово-дубових та дубово-соснових (на пїщанїй терасї) лїсїв [2]. Останнї поширенї по боровїй терасї на дерново-слабопїдзолистих пїщаних та дернових пїщаних ґрунтах і представленї переважно сосняком дубово-орляковим, сосняком дубово-лїщиново-копитняковим та сосняком дубово-осоково-зїрочниковим. Такї дїлянки лїсїв характернї і для Борївського лїсництва. Сосновї лїси тут представленї рїзними вїдмїнами соснякїв: зеленомоховим, злаково-